

151/2 VEFSNA

FYLKE: Nordland

Kommune: Vefsn, Grane, Hattfjelldal, Brønnøy og Bindal

Nedbørfelt: 4122 km²

Toppunkt: 1699 m o.h.

Utløpspunkt: 0 m o.h.

Marin grense: 133 m o.h.

Kraftpotensial: 2152 GWh

SP-kategori: III

Økonomiklasse: 1-6

Naturgeogr. region: 34a,b, 36a

Vefsna er det største vassdraget i Nordland og drenerer sørlige deler av fylket fra Børgefjell i sør til Mosjøen i nord. Deler av nedbørfeltet ligger på svensk side.

Klimaet varierer og blir mer kontinentalt fra vest mot øst. I de nordvestlige deler har klimaet et visst maritimt preg. Nedbøren avtar mot øst. I områdene vest for Vefsdalen er den over 2500 mm på årsbasis, mens den i indre strøk på svensk side er mindre enn 700 mm.

Vassdraget består av to grener, en sørlig og en østlig, hvorav den siste er størst og med forgreininger inn på svensk side. Det har sitt utspring i Simskardvatnet, et nesten 4 km² stort vann, som ligger 877 m o.h. i et goldt høyfjellsterreng med breklede topper. Fra vannet renner Simskardelva østover gjennom Østre og Vestre Tiplingen, hvor elva tar navnet Tiplingselva. Etter samløp med Harvasselva, som kommer fra Sverige, tar elva navnet Susna. Denne veksler mellom rolige partier og partier med stryk og mindre fosser. Fra vest kommer Mjølkelva, mens Ørjedalsbekken og Pantdalsbekken kommer fra øst. Etter samløp med Unkra, ca 9 km sør for Hattfjelldal sentrum, kalles elva Austervefsna. Unkra kommer fra Unkervatnet i øst, som med et areal på 13,7 km² er nedbørfeltets nest største innsjø. Vannet er orientert øst-vest og består av to basseng, et østlig og et vestlig. Det er ca 8 km langt og for det meste omgitt av bratte granlier. Det vesentligste av nedbørfeltet ligger i Sverige. Ved Hattfjelldal kommer Elsvasselva fra øst. Denne elva har utenom flomperioder sterkt redusert vannføring da Elsvatn er overført til Røssvatnet. Ved Hattfjelldal dreier Austervefsna nærmere 270, mot sørvest hvor den møter Store Fiplingdalselva. Dette er det nest største delnedbørfeltet til Vefsna. Øvre og Nedre Fiplingvatn, med arealer på henholdsvis 12,1 km² og 9,5 km², tilhører dette feltet. Begge vannene er orientert sør-nord og fra det nederste renner elva nordover til samløpet med Austervefsna. Herfra renner hovedvassdraget rett mot vest til samløp med Svenningdalselva som er det største sidevassdraget til Vefsna. Denne elva kommer fra Store Majavatnet som ligger nær vannskillet i sør og er største innsjø med et areal på 16 km² og et dyp på 123 m. Vannet har en uregelmessig strandlinje med flere store bukter. Vannet drenerer nordover via lille Majavatnet (3,1 km²), Sefrivatnet og Kjerringvatnet til Store Svenningvatnet (5,4 km). Herfra renner elva nordover til samløp med Austervefsna ved Trofors. Etter samløpet kalles elva Vefsna. Fra vest kommer elva fra Gåsvatnet (2,1 km²). Før samløp renner Austervefsna i et trangt gjel mens Svenningdalen er vid og åpen. Elvestrekningen Trofors-Mosjøen er 42 km lang og elva renner her hovedsakelig rett nordover. Elva har på denne strekningen flere fosser med roligere partier mellom. Den øverste, Troforsen, er egentlig et langt smalt stryk. I rekke og rad følger Fellingsfoss, Laksfors og Forsjordfoss. Også på den siste strekningen før utløp ved Mosjøen mottar Vefsna flere mindre sidevassdrag fra begge sider av dalføret. Kvigtind som ligger innenfor Børgefjell nasjonalpark i sør, er nedbørfeltets høyeste topp.

En skyvesone, som kan følges i fjellsiden på vestsiden av Susendalen, deler feltet geologisk i en vestlig og en østlig del. Vest for Fiplingvatna dominerer glimmergneis, marmor og granittisk gneis. I traktene rundt Gåsvatnet i vest er det vesentlig kalkglimmerskifer og granatglimmergneis. I området mellom Fiplingdalen og Susendalen består berggrunnen av gneiser. I den østlige delen av feltet dominerer kalkstein, kalkglimmerskifer og fyllitt.

Arealmessig dominerer den nordboreale sone, men også de alpine soner har betydelig utstrekning. Mindre områder i sør når opp i høyalpin sone. Mellomboreal vegetasjon finnes i en smal sone langs størstedelen av hovedvannstrengene. Fattige granskogtyper dominerer, men også rikere skogtyper dekker et betydelig areal. Flere store myrområder samt et stort antall småmyrer ligger i nedbørfeltet.

Nordlandsbanen og E6 følger Vefsna, seinere Svenningdalselva, fra Mosjøen til vannskillet sør for Store Majavatn. Østover går det vei til Sverige over Hattfjelldal. Langs hoveddalføret går det vei til Kroken hvor det går merket sti over til Sverige. Bebyggelsen er hovedsakelig knyttet til E6 og veien til Sverige over Hattfjelldal. Størst befolkning har Mosjøen, mens Trofors og Hattfjelldal er de største sentrene inne i nedbørfeltet. I alt er ca 320 km² av nedbørfeltets nordlige deler overført til Røssåga og utnyttet til kraftproduksjon. Dette utgjør 6% av Vefsnas totale avløp. I denne forbindelse er Svartvatnet, Elsvatnet og Ø. Fisklausvatnet regulert som buffermagasin.

Naturfaglige verdier

Vassdraget er Nordlands største og spenner over en rekke klimagrader. De mange delvassdragene dekker det meste av naturtyper i sørlige deler av Nordland bortsett fra de kystpåvirkede typer.

Vassdraget har stor typeverdi og representerer i tillegg et stort vassdrag med stor vannføring.

Deler av nedbørfeltet har betydelig referanseverdi, særlig den østligste greina. Det er ikke mulig i dag å finne vassdrag i Norge av en slik størrelse som er uten tekniske inngrep. Deler av vassdraget inngår i Børgefjell nasjonalpark.

Geofag

Nedbørfeltets komplekse berggrunn har sammen med den kvartære nedising og de klimatiske ulikheter mellom øst og vest, resultert i en interessant geomorfologisk utvikling. De fluviale forholdene har hatt og har stor betydning for denne utviklingen. Et karakteristisk trekk er de lange lengdedalene i den kaledonske strøkretningen (NNØ-SSV) og de tverrgående, korte sprekkedalene. Styrt av undergrunnens strukturlinjer, har kvartærtidens og nåtidens breer og elver utformet landskapet ytterligere.

Spesielle forhold under avsmeltningsperioden har ført til at vannskillet er flyttet østover og agnordaler er blitt dannet.

Fjellene er nær avspylt for løsmateriale, mens bassengene i dalen er gunstige akkumulasjonsområder. Store mengder løsmateriale er også ført ut i havet, og et flott delta er dannet. Pga. landhevningen etter istiden er det blitt dannet et terrasselandskap i nedre del av dalen. Ved Tiplingvassdraget finnes store akkumulasjoner, samt fremtredende dødsterreng. Også i Susendalen er det akkumulert store mengder løsmateriale.

Flere av elvene i Vefsnas nedbørfelt er meget aktive og materialførende (buntransporterende), til dels også anastomoserende. Av spesielle fluviale former må nevnes Simskarelvas vifte, Unkras delta i Unkervatn, erosjonsområdet ved Forsjordfossen. Godt utviklede karstområder med overflatekarst, grotter og underjordiske elveløp finnes flere steder. Grublandselva, en sideelv til Susna, har et karstsystem som er blant de største uregulerte og godt utviklede fluviokarstsystemer en kjenner til i Norge. Eiterådalen med Sirijordgrotta er et karstsystem i særklasse. Sirijordgrotta hører til de mest interessante grottene i landet og er bl.a. vår foreløpig rikeste knokkelokalitet.

Vefsnas nedbørfelt inneholder de fleste landskapselementer som er karakteristiske for Nordland. Det finnes en rekke forekomster med stort geofaglig forskningspotensial, og som i tillegg har betydning for relevante utdanningsformål på ulike trinn.

*Meget stor verneverdi *****

Botanikk

Objektet har mange arter og plantesamfunn, og spenner over uvanlig mange vegetasjonsregioner. Det

er møteplass for flere floraelementer. På grunnlag av variasjonsrikdom og størrelse forventes objektet å omfatte flere sjeldne arter og samfunn enn de dokumenterte. Objektet er representativt for de naturgeografiske regioner det sogner til, og har verdi som referansevassdrag. Bebyggelse og veier finnes langs store deler av vannstrengene, mens de perifere deler fremstår som lite kulturinfluerte. Med sine naturkvaliteter og stort sett gode tilgjengelighet vurderes vassdraget å ha betydelig verdi som forsknings- og undervisningsobjekt. Kriteriene ”klarhet, størrelse” og ”del av større sammenheng” er relevante for objektet.

*Meget stor verneverdi *****

Vannfauna

Utvalget av sjø- og elvetyper er meget stort og deler av vassdraget er brepåvirket. Det er store geologiske variasjoner i nedbørfeltet, og dette gjenspeiles både i vannkvaliteten og i ferskvannsfaunaen. Et stort kalkbelte som berører flere av de østlige grener av vassdraget gir lokaliteter med sjeldent høye verdier for hardhet, elektrolyttisk ledningsevne og pH. Den rikeste ferskvannsfaunaen finnes her. Totalt er det funnet 9 arter planktonkreps, 35 arter littoralkreps, 29 døgnfluearter og 20 steinfluearter, samt 24 arter larver og 39 arter voksne vårfluer. Ferskvannsfaunaen har stor diversitet med innslag av sjeldne arter. Deler av vassdraget er høyproduktivt, og biotoputvalget er stort.

Vefsna var et av Norges 10 beste laksevassdrag før det ble infisert av *Gyrodactylus salaris*. I dag blir en viss lakseproduksjon holdt oppe ved hjelp av utsettinger. Ved hjelp av laksetrappene er den lakseførende strekningen økt til 126 km. De fleste vannene i feltet er rene ørretvann, men også kombinasjonen ørret og røye forekommer. I Svenningdalsvassdraget er det i senere år kommet ørekyt. Kvaliteten på fisken varierer fra overbefolkete vann der fisken er liten til vann der den største ørreten går over på fiskediett og kan bli storvokst. Vefsna er meget godt egnet som typevassdrag, og flere av sidegrenene har også stor referanseverdi.

*Meget stor verneverdi *****

Kulturminneverdier

Flere steinalderfunn er gjort i de nedre deler av Vefsna, som var en fjordarm i den perioden. Lenger opp i dalføret er det også en rekke steinalderboplasser og spesielt viktige er de 11 ved Nedre Fiplingvatn. Funn og gravminner ved fjordutløpet viser at det har vært fast bosetting i jernalder. Rike jernalderfunn i indre Vefsnfjorden tyder på at det har vært et viktig knutepunkt mellom kyst og innland. Handel med samene og skattlegging av denne folkegruppen må ha hatt stor betydning for en slik sentrumsdannelse. Området er et sørsamisk kjerneområde. Her finnes flere fangstgroper fra veidekulturens tid, bl.a. et stort system med 15 groper ved Trofors. Oppe i fjellene og langs hoveddalen er det stor variasjon av ulike kulturminner knyttet til den tradisjonelle reindriften. Langs dalen er det også en del gammel fast samisk bosetting. Det samiske kapellet, konsentrasjonen av ”kirkekåter” ved Majavatnet og tufter etter slike ved Tomasvatnet vitner om stedets betydning som sentral møteplass for distriktets samer.

Gårdsbosettingen har i nyere tid gradvis ekspandert oppover i vassdraget. Her finnes et stort antall godt bevarte, gamle gårdsanlegg, typiske for den tradisjonelle byggeskikken i de beste jord- og skogbruksbygdene i Nordland. Flere gamle møller er bevart. Skogsdriften har vært viktig og det finnes et stort antall koier og ulike typer tømmerfløtingsanlegg. ”Laksevillaene” og laksetrappene er knyttet til det tradisjonsrike laksefisket. I Mosjøen hadde dalbøndene sine sjøbuer, senere kom sagbruk og trelasteksport. Det verdifulle området mellom Vefsna og Sjøgata har Nord-Norges største sammenhengende trebebyggelse, med hus fra 1800- og 1900-tallet. Dolstad kirke fra 1734 er Nord-Norges eldste 8-kantete kirke.

Området er svært rikt på kulturminner med stort mangfold som belyser ulike etniske gruppers tilpasninger fra steinalderen til i dag. Kulturminner og kulturlandskap har svært store kunnskaps- og opplevelsesverdier i regional sammenheng og på tvers av riksgrensen. Området kan belyse viktige

kulturhistoriske emner bl.a. knyttet til steinalderens fangstfolk, deres tilpasning og kontaktveier. Området belyser også forholdet mellom den ekspanderende befolkningen knyttet til jordbruk og den samiske befolkningen i jernalder/middelalder/nyere tid og ulike typer samisk ressursutnyttning over et langt tidsrom. Trebebyggelsen i Mosjøen har stor kulturhistorisk verdi og har visuell og delvis funksjonell tilknytning til elva.

*Meget stor verneverdi *****

Friluftstinteresser

Landskapet er variert og spennende, fra rolige til ville og alpine former. Innen feltet er det både områder med en del inngrep og områder som er uberørte. Feltet henger også sammen med andre store naturområder, bl.a. Børgefjell nasjonalpark i sør. Nedbørfeltet er velegnet for en rekke friluftslivsaktiviteter. Det utøves mange aktiviteter hvor fotturer, skiturer, jakt, fiske og bærplukking er vanligst. Vefsnas nedbørfelt brukes mest av folk bosatt innen feltet, men har også nasjonal og internasjonal betydning. Det brukes trolig mest til nærturer, dagsturer og helgeturer, men områdene i og i tilknytning til Børgefjell nyttes også for lengre fotturer/fisketurer. Generelt har befolkningen i feltet ikke alternative friluftsområder av tilsvarende kvalitet.

*Meget stor verdi *****

Landbruksinteresser

Jord og skogbruk

Nedbørfeltet omfatter det meste av jord- og skogbruksarealene i Grane kommune samt store deler av slike arealer i Hattfjelldal kommune. Også en mindre del med jord- og skogbruksareal i Vefsn kommune hører med. Det samlede dyrkede areal er på 17.580 da, det dyrkbare areal på 52.980 da og det produktive skogareal ca 707.600 da. Av det produktive skogareal har mer enn halvparten middels og god bonitet og mesteparten av arealet er bevoxt med barskog. Det er totalt 165 bruk i drift i området, hvorav ca 115 er så store at de bidrar med størstedelen av inntekten til innehaveren. I skogbruket er det ganske stor aktivitet med en årlig avvirkning på ca 91.000 m³. Jord- og skogbruket må sies å ha gode utviklingsmuligheter i nedbørfeltet.

*Meget stor verdi *****

Reindrift

Vefsnas nedbørfelt utgjør deler av i alt sju reinbeitedistrikt, som egentlig er fem bruksmessige og administrative enheter: Brønnøy/Kvitfjell, Kappfjell/Bindal, Susendal, Brurskanken og Hattfjelldal. Til sammen har disse 3600 rein. Vassdraget er i sin helhet et kjerneområde for reindrift. Alle sesongbeitene er representert, og her foregår en rekke viktige funksjoner som kalving, oppsamling, flytting, merking, slakting m.m.

*Meget stor verdi *****

Kraftressurser

I Samlet plan er det vurdert en samlet utbygging av kraftressursene i Vefсна. Det kan skje gjennom bygging av 11 kraftverk og regulering av en rekke vann. Nedenfor Trofors kan det bygges tre elvekraftverk i Forsfjordfors, Laksfors og Fellingfoss samt et kraftverk i Eiteråga mot Vefсна. Her er det planlagt et kunstig magasin i Eiterådalen med 49 m regulering. Dette skal gi 175 GWh i Eiteråga og 342 GWh i hovedelva, i alt 517 GWh midlere årsproduksjon for det meste billig kraft. Ovenfor Trofors, i Svenningdalselva, er det planlagt seks mindre kraftverk med en samlet produksjonsevne på 196 GWh midlere årsproduksjon med regulering av Vatn kote 596 9 m (+2 m, -7 m) Holmvatnet 5 m (opp), Sefrivatnet 2 m (+/-1 m), Kjerringvatnet 1 m, Ø. Jordbruvatnet 7 m (+5 m, -2 m), N. Jordbruvatnet 14 m (+4 m, -10 m), Gåsvatnet 15 m (opp), Store Svenningsvatnet 3,5 m (+1,5 m, -2 m) og Lille Svenningsvatnet 1 m. De østlige deler av Vefсна er tenkt utnyttet i Trofors kraftverk. Avløpet fra Unkervatnet, Susna, Fiplingdalselva m.m. overføres til Vefсна nedstrøms Trofors med regulering av Unkervatnet 8 m (+4,5 m, -3,5 m)

og Nedre Fiplingvatnet 1,5 m (+1 m, -0,5 m). I samme kraftverk utnyttes også fallet fra Lille Svenningvatnet.

Til sammen kan dette kraftverket gi 1438 GWh midlere årsproduksjon relativt dyr kraft. Avløpet fra Øvre Jordbruvatn kan alternativt overføres til Lomdalsvassdraget og gi 66 GWh meget billig kraft ved en utbygging der.

Samlet kraftpotensial i Vefsna er etter disse planene 2152 GWh midlere årsproduksjon, og utbyggingen er plassert i kategori III i Samlet plan.

Gjennom viderføringen av Samlet plan vurderes muligheten for å overføre øvre del av Susna til Unkervatnet med videre pumping til Røssvatnet for så å utnytte vannet i en ny kraftstasjon ved Mosjøen. Sammen med en redusert utbygging av Fiplingdalselva mot Trofors vil den østlige grenen av Vefsna kunne gi 1274 GWh midlere årsproduksjon relativt billig kraft. Det er da ikke regnet med regulering av Fiplingvatnet, men 8 m regulering i Unkervatnet.